

Kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan vastainen työ Kuopion kaupungin perusopetuksessa

-opas

A large, abstract yellow graphic that resembles a stylized flower or a series of overlapping organic shapes, positioned on the right side of the page and extending towards the bottom.

Sisällys

1 Johdanto.....	3
2 Kiusaaminen, häirintä ja väkivalta käsitteinä	4
Kiusaaminen.....	4
Häirintä	4
Väkivalta	4
3 Puijon torni –malli.....	5
4 Ennaltaehkäisevä työ	6
Yhteisöllinen opiskeluhoito	6
Kouluun sitouttamisen malli	6
Tunne-, vuorovaikutus- ja turvataitokasvatus	7
Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma.....	7
Koulukohtaiset järjestyssäännöt.....	8
Oppimisen ja koulunkäynnin tuki	8
Kodin ja koulun yhteistyö	8
5 Tunnistaminen	9
Kiusaamisen tunnistaminen	9
Häirinnän tunnistaminen	10
Väkivallan tunnistaminen	11
6 Puuttuminen	11
Puuttumisen malli	11
Ristiriitatilanne, kiusaamistilanne tai häirintä	12
Koulun ulkopuolinen tuki	14
Järjestyssääntörikkomus tai väkivaltatilanne.....	14
Seksuaaliseen häirintään puuttuminen.....	15
Yhteistyö poliisin kanssa.....	15
Yhteistyö sovittelutoimiston kanssa	16
Yhteistyö sosiaali- ja terveystalveluiden, perhekeskuksen ja lastensuojelun kanssa.....	17
7 Jälkihuolenpito	18
Opiskeluhoito	18
Luokkakohtainen työskentely	18
Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Selviydytään kiusaamisesta -toiminta	19
8 Lähteet.....	20

1 Johdanto

Tämä opas ei kerro, miten saamme kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan loppumaan. Emme pysty poistamaan kaikkia vaaroja ja hankaluuksia lasten ja nuorten elämästä tai päättämään heidän puolestaan, mitä valintoja kuuluu tehdä. Voimme kuitenkin opettaa heille taitoja, joiden avulla he pystyvät tekemään valintojaan harkiten. Voimme rakentaa systemaattista huolenpitoa ennaltaehkäisystä jälkihuolenpitoon saakka ja näillä keinoilla vähentää kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan kokemuksia sekä lyhentää kokemusten kestoja.

Kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan vastainen työ Kuopion kaupungin perusopetuksessa -opas ottaa huomioon Puijon torni -mallissaan seuraavat portaavat: ennaltaehkäiseminen, tunnistaminen, puuttuminen ja seuranta sekä jälkihuolenpito. Kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan vastaisessa työssä toimitaan samanaikaisesti sekä yksilö- että ryhmätasolla, koulun osallisuusryhmiä hyödyntäen, koulun ja kodin yhteistyössä sekä yhteistyössä koulun ulkopuolisten tahojen kanssa. Työ on tehokkainta silloin, kun koko koulun toimintakulttuuri sekä kaikki koulussa töitä tekevät osallistuvat kaikkiin portaisiin.

Kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan vastainen työ ei ole erillistä, koulun muusta toiminnasta irrallista toimintaa tai tekoja. Koulun turvallisuuskulttuuri osana koulun yhteistä toimintakulttuuria rakentuu osaamisesta, tiedoista ja taidoista, koulun sisäisistä ja ulkoisista verkostoista ja yhteistyötahoista sekä rakenteista. Toimenpiteiden siirtäminen osaksi koulun rakenteita, toimintakulttuuria ja jokapäiväistä perustoimintaa on osa koulun johtamista. Hyvästäkään suunnitelmasta tai menetelmästä ei ole apua, elleivät kaikki koulun aikuiset sitoudu sen käyttöön ja ellei se siirry osaksi jokaisen johdonmukaista toimintaa kiusaamis-, häirintä- ja väkivaltatilanteissa. Toimintamallin tekevät toimivaksi sen toteuttajat eli koulun aikuiset. (OPH)

Tämä opas ei ota kantaa erilaisiin kiusaamisen vastaisiin ohjelmiin tai malleihin, mutta nostaa esille sen, mihin asioihin on hyvä kiinnittää huomiota. Jokainen Kuopion kaupungin perusopetuksen koulu saa käyttää valitsemiaan menetelmiä osana kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan vastaista työtä, esimerkiksi Verso ja Resto sovittelumenetelmiä tai KiVa-koulu menetelmää. Menetelmiä käytettäessä on syytä ottaa huomioon Karvin tekemän tutkimuksen (2021-2022) suositukset: menetelmien kehittämisessä tulee huomioida paremmin niiden rinnakkainen käyttö ja menetelmien jatkuvaa arviointia tulee kehittää. Jokaisen koulun on huolehdittava, että jokainen Puijon tornin porras ja niihin annetut kaupunkitasoiset ohjeistukset sisältyvät koulujen kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan vastaiseen työhön.

Tämän oppaan ensimmäinen versio koottiin moniammatillisella työryhmällä, vuosien 2024-2025 aikana. Oppaan ensimmäisen version toimittivat Saara Pellinen ja Riia Iivarinen. Opas päivitettiin lukuvuoden 2025-2026 aikana Turvaa ja tukea perusopetukseen -hankkeen sekä perusopetuksen hyvinvoinnista ja opiskeluhollosta vastaavan suunnittelijan toimesta. Oppaan päivityksen on toimittanut Tarja Ärväs ja Riia Iivarinen. Oppaan päivityksessä on otettu huomioon Opetushallituksen päivitetty ohjeistukset ja linjaukset, poliisin ja sovittelutoimiston näkemykset sekä huoltajien näkemys Kuopion Vanhemmat Ry:n alla toimivan kiusaamisen vastaisen työryhmän kautta.

2 Kiusaaminen, häirintä ja väkivalta käsitteinä

Kiusaaminen

Kiusaamista on se, kun yhdelle ja samalle oppilaalle aiheutetaan toistuvasti vahinkoa tai pahaa mieltä. Tekijöinä on joku tai jotkut, joita vastaan kiusatun on vaikea puolustautua. Kiusaamisella on ominaispiirteitä, jotka erottavat sen esimerkiksi riitelystä tai yksittäisestä häirintä- tai väki-valtatilanteesta. Näitä ominaisuuksia ovat mm. toistuvuus, tietoisuus ja vallankäyttö sekä se, että kiusaamisessa on usein kyse ryhmäilmiöstä. On kuitenkin huomioitava, että kiusatun kokemus on tärkein ja tilanteen selvittäminen on aloitettava viipymättä kiusaamisesta kertomisen jälkeen.

Kiusaaminen on henkistä ja/tai fyysistä väkivaltaa ja täyttää usein rikoksen tunnusmerkit, tästä syystä asiasta puhuttaessa voidaan käyttää myös kiusaamisväkivalta termiä.

Häirintä

Häirintä on yhdenvertaisuuslaissa kielletty syrjinnän muoto. Se tarkoittaa käyttäytymistä, joka loukkaa henkilön tai ihmisryhmän ihmisarvoa joko tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti. Häirintä voi liittyä esimerkiksi seksuaaliseen suuntautumiseen, etniseen taustaan tai vammaisuuteen, ja se luo halventavan, nöyryyttävän, uhkaavan tai vihamielisen ilmapiirin. Tällainen ilmapiiri voi syntyä sanoista, eleistä, teoista tai asenteista, jotka kohdistuvat yksilöön tai ryhmään syrjivin perustein.

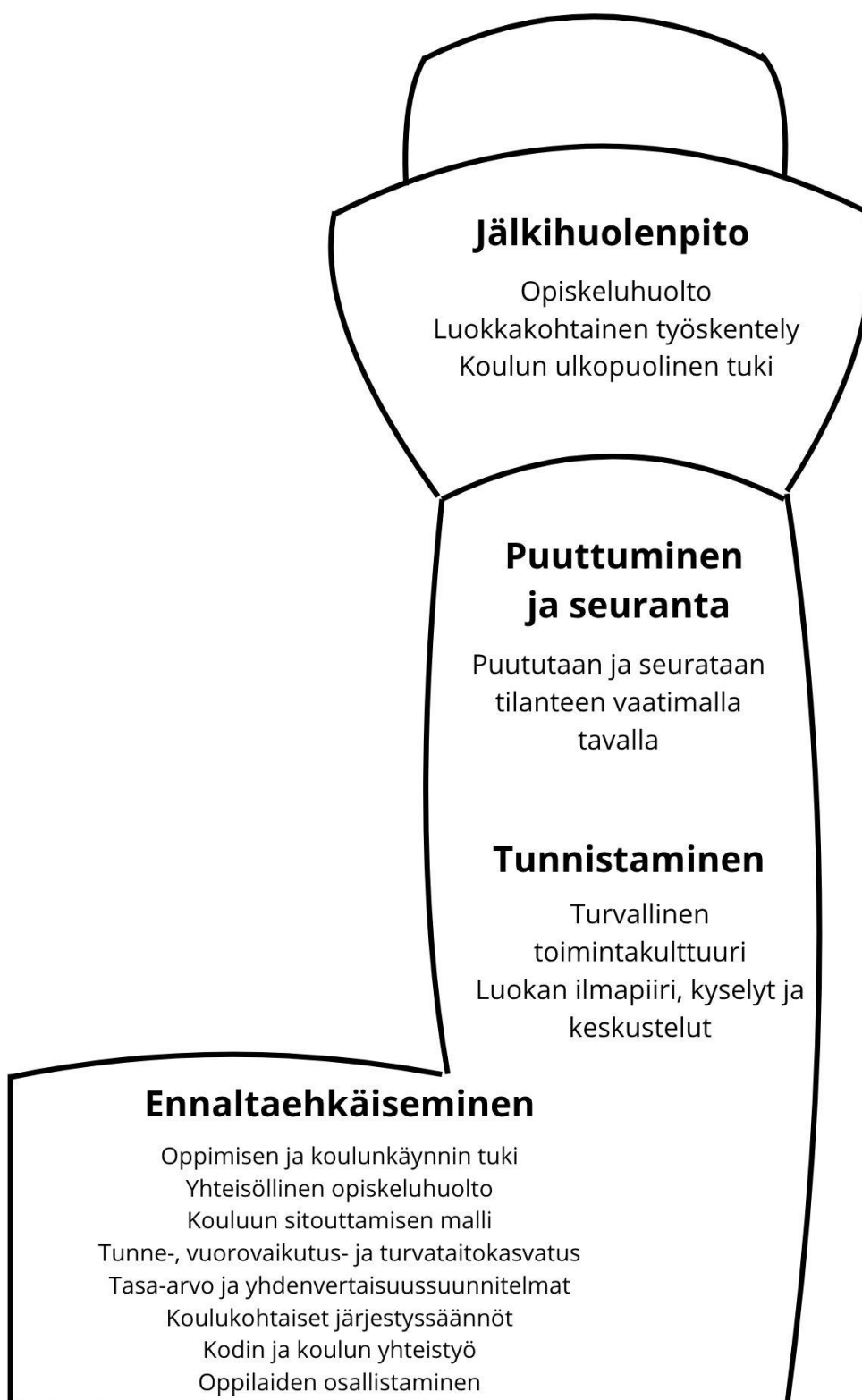
Seksuaalinen ja sukupuoleen perustuva häirintä ovat tasa-arvolaissa kiellettyjä syrjinnän muotoja. Seksuaalinen häirintä tarkoittaa ei-toivottua sanallista, sanatonta tai fyysistä käytöstä, joka on luonteeltaan seksuaalista ja loukkaa henkilön henkistä tai fyysistä koskemattomuutta. Suku-puoleen perustuva häirintä puolestaan liittyy henkilön sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun, mutta ei ole seksuaalista.

Väkivalta

Väkivalta on vallan, kontrollin tai fyysisen voiman tahallista käyttöä tai sillä uhkaamista siten, että tämä kohdistuu toiseen ihmiseen tai ihmisryhmään ja johtaa tai voi johtaa fyysisen tai psyykkisen vamman syntymiseen, kehityksen häiriytymiseen, perustarpeiden tyydyttymättä jäämiseen tai kuolemaan. Väkivaltaiset teot voivat olla luonteeltaan esimerkiksi fyysisiä, henkisiä tai seksuaalisia. Väkivalta voi olla myös toisen ihmisen perustarpeiden tyydyttämisen estämistä tai laiminlyömistä.

Lisää kiusaamiseen, häirintään ja väkivaltaan liittyvää käsitteistöä löydät: <https://www.oph.fi/fi/teemat-ja-kehittaminen/kiusaaminen-ja-vakivalta-seka-niiden-tunnistaminen>.

3 Puijon torni –malli



4 Ennaltaehkäisevä työ

Kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan vastainen työ ei ole erillistä, koulun muusta toiminnasta irrallista toimintaa tai tekoja. Koulun turvallisuuskulttuuri osana koulun yhteistä toimintakulttuuria rakentuu osaamisesta, tiedoista ja taidoista, koulun sisäisistä ja ulkoisista verkostoista ja yhteistyötahoista sekä rakenteista. Koulun turvallisuudesta ja hyvinvoinnista huolehtiminen on osa jokaisen koulussa oppilaiden kanssa työskentelevän arkityötä.

Ehkäisevää työtä ja tilanteisiin puuttumista ei voida täysin erottaa toisistaan. Tilanteisiin puuttuminen on samanaikaisesti myöhempiä ongelmia ennaltaehkäisevää. Koulun toimintatavoista tiedottaminen niin oppilaille kuin huoltajille on tärkeä osa ehkäisevää työtä. Se antaa selkeän viestin siitä, että kiusaamista, häirintää ja väkivaltaa ei hyväksytä, ja että tilanteisiin puututaan.

Vaikka yhteisöllisten toimintatapojen kehittäminen on vaikuttavinta ennaltaehkäisevää työtä, joskus myös työskentely yksittäisen oppilaan kanssa ehkäisee ja vähentää ongelmia jatkossa.

Yhteisöllinen opiskeluhoolto

Kaikille koulun toimijoille kuuluvalla lakisääteisellä yhteisöllisellä opiskeluhoollolla on merkittävä rooli kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan ennaltaehkäisyssä ja niiden vastaisten toimenpiteiden toteuttamisessa.

Arjen teoista esimerkiksi koko lukuvuoden jatkuva ryhmäyttäminen vahvistaa hyviä sosiaalisia suhteita ja ehkäisee kiusaamista. Koulun osallisuusryhmien, oppilaskuntien, kummi- ja tukioppilaiden, tunne- ja turvataitoagenttien toiminta on merkittävää yhteisöllisyyttä ja osallisuutta lisäävää ja kiusaamista ehkäisevää työtä. Samoin yhteistyö huoltajien kanssa. Koulun ulkopuoli-set tahot, kuten nuorisotyö ja kolmas sektori vahvistavat koulujen yhteisöllistä työtä.

Kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan vastainen työ on jatkuvaa ja sitä on pidettävä yllä koko ajan. Vastuu työn organisoinnista, seurannasta sekä tarvittavien suunnitelmien ja menetelmien arvioinnista on koulun yhteisöllisellä opiskeluhooltoryhmällä. Yhteisöllisen opiskeluhoollon vuosikelloa hyödyntämällä varmistetaan lukuvuosittainen käytänteiden tarkistaminen ja riittävä tiedottaminen niin henkilöstölle, oppilaille kuin huoltajille.

Kattavasti tietoa yhteisöllisestä opiskeluhooltotyöstä on koottu verkkosivuille:

<https://tunnejaturvataitokello.kuopio.fi/yhteisollinen-opiskeluhoolto/>.

Kouluun sitouttamisen malli

Kouluun sitouttamisen mallin tavoitteena on ennaltaehkäistä ja vähentää poissaoloja sekä luoda myönteistä toimintakulttuuria kouluissa. Mallin avulla vastataan perusopetuslain 26§ mukaisesti poissaolojen ennaltaehkäisyyn, seurantaan ja järjestelmälliseen puuttumiseen sekä 2023 päivitettyyn kaupungin opetussuunnitelmaan.

Kouluun sitouttamisen malli pohjaa vahvaan ennaltaehkäisemisen portaaseen, jonka sisällöt ovat pitkälti samoja, kuin kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan ehkäisemisessä. Kuopion kaupungin kouluun sitouttamisen malli löytyy kokonaisuudessaan osoitteesta: <https://peda.net/kuopio/oppilashuolto/suunnitelmat>.

Tunne-, vuorovaikutus- ja turvataitokasvatus

Kuopion kaupungin perusopetukseen on luotu tunne- ja turvataitokello –malli, jota toteutetaan jokaisessa kaupungin koulussa osana opetusta. Mallin mukaisesti tunne-, vuorovaikutus- ja turvataitojen harjoittelu osana opetusta, vähintään yhden oppitunnin verran kuukaudessa, ennalta-ehkäisee mm. kiusaamista, häirintää ja väkivaltaa sekä tukee luokkien ryhmäytymistä, turvallisuuden tunnetta ja oppilaiden kykyä toimia haastavissa tilanteissa. Kaikki tunne-, vuorovaikutus- ja turvataitotunnit toimivat teemansa lisäksi ryhmäytystä tukevinä toimintoina.

Suunnitelmallista ryhmäyttämistä tukee erillisten harjoitteiden lisäksi tunneilla tehtävät pari- ja ryhmätyöt opettajan jakamissa pareissa/ryhmissä, vaihtuvat istumajärjestykset sekä oppitunnin aiheen opettaminen muita ryhmäyttäviä toimia hyödyntäen (esimerkiksi learning café, ruletti, lumipallot).

Kuopion kaupungin tunne- ja turvataitokello löytyy osoitteesta: <https://tunnejaturvataitokello.kuopio.fi/>

Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma

Tasa-arvosuunnitelman ja yhdenvertaisuussuunnitelman tarkoituksena on edistää kouluissa tehtävää tasa-arvo- ja yhdenvertaisuustyötä. Tasa-arvosuunnitelmassa huomioita tulee kiinnittää muun muassa opetuksen järjestämiseen, oppimiseroihin ja opintosuoritusten arviointiin sekä seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen. Yhdenvertaisuuslain tarkoitus on turvata yhdenvertainen kohtelu ja estää syrjintä.

Tasa-arvolain mukaan oppilaitokset ovat velvollisia laatimaan toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman. Oppilaitoksella on oltava suunnitelma myös tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja syrjinnän poistamiseksi. Tasa-arvolaki määrää, että suunnitelma on tehtävä vuosittain tai vähintään kolmen vuoden välein. Kuopiossa on tämän työn pohjaksi perusopetuksen kaupunkitasoinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma.

Opetushallituksen ohjeistus toiminnalliseen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaan:
<https://www.oph.fi/fi/teemat-ja-kehittaminen/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus/sanoista-tekoihin-opas-toiminnalliseen-tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuussuunnitteluun-koulussa>.

Kuopion kaupungin perusopetuksen kaupunkitasoinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma:
<https://peda.net/kuopio/oppilashuolto/suunnitelmat>.

Koulukohtaiset järjestyssäännöt

Järjestyssäännöillä edistetään koulun sisäistä järjestystä, opiskelun esteetöntä sujumista sekä kouluyhteisön turvallisuutta ja viihtyisyyttä. Järjestyssäännöissä voidaan todeta hyvien tapojen mukaisesta käyttäytymisestä, kuten toisten huomioon ottamisesta, työ- ja opiskelurauhan edistämisestä ja kunnioittamisesta, tervehtimisestä, ohjeiden noudattamisesta sekä mobiililaitteista. Järjestyssäännöt ovat koulukohtaisia ja niissä otetaan huomioon paikalliset olosuhteet.

Kaikille oppilaille tulee järjestää mahdollisuus osallistua järjestyssääntöjen valmisteluun, mikä myös sitouttaa oppilaita sääntöihin ja tekee ne tunnetuiksi oppilaille. Järjestyssääntöjen laatiminen voi olla osa opetussuunnitelman mukaista opetusta. Niiden valmisteluun on tärkeä ottaa mukaan myös opettajat, muu henkilökunta ja oppilaiden huoltajat.

Opetushallitus on laatinut erillisen ohjeen järjestyssääntöjen laatimisesta koulujen työn tueksi:

<https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/jarjestyysaantojen-laatiminen>.

Oppimisen ja koulunkäynnin tuki

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (1.8.2025 alkaen) todetaan, että perusopetuksen tehtävänä on tarjota kaikille oppilaille yhdenvertaiset mahdollisuudet hyvään kasvuun ja oppimiseen. Oppilaalle tulee tarjota mahdollisuuksia saada onnistumisen kokemuksia oppimisessaan ja ryhmän jäsenenä toimimisessaan sekä tukea myönteisen käsityksen luomiseen itsestään, oppimisestaan ja yhteisön jäsenenä toimimisesta.

Koulun tehtävänä on huolehtia riittävästä ja tarkoituksenmukaisesta yhteistyöstä oppilaan huoltajan kanssa. Myös huoltajalla on aktiivinen rooli oppilaan oppimisen ja koulunkäynnin tukemisessa. Koulujen on hyvä viestiä koteihin siitä, miten ikätaso huomioiden koulunkäyntiä toivotaan tuettavan kotona.

[Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014 - ePerusteet](#).

Kodin ja koulun yhteistyö

Turvallinen koulupäivä alkaa kotoa. Kodin ja koulun yhteistyö on keskeinen osa perusopetuksen turvallista ja hyvinvoivaa arkea. Kodin ja koulun välinen avoin ja luottamuksellinen yhteistyö on tärkeä voimavara, kun ennaltaehkäistään ja puututaan kiusaamiseen, häirintään ja väkivaltaan. Yhteistyön avulla voidaan tunnistaa huolia varhain ja vahvistaa yhteistä kasvatustyötä. (OPH)

Kodin ja koulun yhteistyön kehittäminen on yhteinen asia. On tärkeää kuulla koulun henkilökunnan, huoltajien ja oppilaiden kokemuksia ja näkemyksiä ja huomioida ne arjen yhteistyössä. (Vanhempainliitto) Koulun tehtävä on mahdollistaa yhteistyön paikkoja ja kotiväen on velvollisuus osallistua järjestettyihin tapaamisiin ja tilaisuuksiin.

5 Tunnistaminen

Kiusaamisen tunnistaminen

Kiusaamiseen puuttuminen edellyttää erilaisia toimia kuin kouluyhteisön muiden ristiriitatilanteiden selvittely. Siksi kiusaamisen tunnistaminen ja erottaminen muista haastavista tilanteista on olennaista. Keskeisiä kriteerejä kiusaamiselle on sen toistuvuus ja tahallisuus sekä se, että kiusaaminen vaikuttaa negatiivisesti kiusatun hyvinvointiin. Kiusaamiseen liittyy tyypillisesti vallankäyttö eli osapuolet eivät ole keskenään tasaväkisiä, jolloin kiusatun on vaikea puolustautua. Kiusaamisen muodosta (eli onko se fyysistä, sanallista, epäsuoraa, omaisuuteen kohdistuvaa tai verkossa tapahtuvaa) riippumatta tilanne selvitetään aina. Vaikka kyse ei olisi kiusaamisesta, puututaan epäasialliseen käyttäytymiseen tilanteen edellyttämällä tavalla. Huomioitavaa on kuitenkin se, miten kiusattu itse kokee tilanteen. Välttämättä tärkeintä ei ole se, miten kiusataan tai onko se toistuvaa, vaan miltä se toisesta tuntuu.

Tieto kiusaamisesta ei aina saavuta kouluyhteisön toimijoita, joiden tehtävänä on puuttua näihin tilanteisiin. Tätä voidaan edesauttaa mm. seuraavilla toimilla:

- Koulun turvallinen toimintakulttuuri ja aktiivinen välituntivalvonta
- Tiedottaminen koulun puuttumisen malleista henkilöstölle oppilaille ja huoltajille: mitä toimintoja tapahtuu koulun saatua tiedon kiusaamisesta; tieto siitä kuka / ketkä tekee ja mitä tekee. Tärkeää on myös tieto siitä, että puuttuminen ja seuranta jatkuu, kunnes kiusaaminen loppuu.
- Säännölliset kyselyt oppilaille ja huoltajille
- Oppimiskeskusteluissa kiusaamisen puheeksi ottaminen
- Terveystarkastuksissa kiusaamisen puheeksi ottaminen
- Hyvä oppilastuntemus; muutoksen huomioiminen
- Arkisten kohtaamisten luonnollisuus, esim. luokkapiiritoiminta
- Koulun osallisuusryhmien toiminnan kehittäminen kiusaamisasioiden tunnistamisen osalta
- Luodaan koulussa ja kotona tilanteita, missä lapsilta voidaan kysyä, miten menee. Madalletaan samalla kynnystä kertoa mm. kiusaamisesta.
- Rohkaistaan huoltajia kertomaan matalalla kynnyksellä huomaamastaan kiusaamisesta. Huolehditaan, että väylät viestimiseen on tiedossa.

Osa kiusaamisesta jää piiloon koulun aikuisilta eikä kiusaamisen tunnistaminen ole itsestään selvää. Joskus kiusaaminen on niin hienovaraista, että se jää kokonaan huomaamatta. Turvallinen toimintakulttuuri vahvistaa oppilaiden luottamusta koulun aikuisiin ja mahdollistaa myös vaikeiden asioiden esiin tuomisen ja niistä keskustelemisen. Vaikka opettajat ovat avainasemassa kiusaamisen vähentämisessä, oppilaiden tulee tuntea koulun muutkin ammattilaiset ja heidän tehtävänsä, jotta he tietäisivät kenen puoleen kääntyä apua tarvitessaan. Koulussa on tärkeää kannustaa oppilaita kertomaan havaitsemastaan tai kohtaamastaan kiusaamisesta, vaikka asia ei koskisi juuri häntä itseään. Kiusaamisilmiöiden yhteinen pohtiminen etukäteen

auttaa oppilaita tunnistamaan kiusaamisen eri muodot ja ymmärtämään oman roolinsa kiusaamisen vähentämisessä. Samalla he saavat valmiuksia toimia myös muissa ahdistaviksi tai vaikeiksi kokemisissaan tilanteissa.

Kiusaamisen esiintyvyyttä koulussa voidaan kartoittaa säännöllisesti esimerkiksi nimettömin kyselyin tai ryhmän kaverisuhteita jäsentävien sosiogrammien avulla. Koulussa voi olla postilaatikko, johon oppilaat voivat jättää kiusaamista koskevia viestejä. Osassa kouluista on myös otettu käyttöön ilmoitusmenetelmä, jolla oppilaat voivat ilmoittaa kokemastaan kiusaamisesta tai muusta epäasiallisesta kohtelusta joko nimellä tai nimettömänä. Myös kouluterveydenhuollon määräraikaisten terveystarkastusten yhteydessä oppilailta kysytään heidän kokemuksistaan ja havainnoistaan kiusaamisesta.

Myös huoltajan on tärkeää kertoa koulun henkilöstölle havaitsemistaan tai tietoonsa tulleesta epäilystä kiusaamisesta. Huoltaja saattaa huomata muutoksia lapsensa käyttäytymisessä, jos lapsi ei esimerkiksi halua mennä kouluun, vaikuttaa masentuneelta tai oireilee psykosomaattisesti. Koulun tulisi saada tieto myös kiusaamisesta, joka tapahtuu koulupäivän ulkopuolella tai verkossa, jotta koulun aikuiset pystyisivät kiinnittämään erityistä huomiota oppilaan tilanteeseen koulussa. Kiusaamistilanteiden tunnistamisen edellytyksenä on, että opettaja on tietoinen kiusaamisesta ja sen eri muodoista. Se, että opettaja tuntee oppilaansa ja opettamansa ryhmän, tekee myös muutosten huomaamisen helpommaksi. Oppilaan poissaolot, vetäytyminen ryhmätilanteista tai koululahuttomuus voivat olla signaaleja kiusatuksi tulemisesta. Suuri osa kiusaamisesta tapahtuu välitunneilla. Yksin jääviin oppilaisiin tulisikin kiinnittää huomiota ja tehokkaalla välituntivalvonnalla pystytään sekä ehkäisemään että havaitsemaan kiusaamista. Erityisesti yläkouluikäisten tai toisen asteen opiskelijoiden kynnys kertoa kiusaamisesta saattaa olla korkea, koska heidän kokemuksensa avun saamisesta on heikentynyt jo aikaisempina kouluvuosina ja kiusaaminen on jatkunut pitkään. Myös oppilasryhmien sisäiset normit tai pelko tilanteen pahenemisesta saattavat estää kiusaamisesta kertomista.

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon terveystarkastukset antavat tietoa niin yksittäisen oppilaan hyvinvoinnista kuin ryhmän ja koulu- ja oppilaitosyhteisön tilasta ja tuen tarpeista. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon terveystarkastuksissa oppilailta kysytään heidän kohtaamastaan kiusaamisesta, mikä on tärkeää niin ennaltaehkäisevän työn kuin tilanteisiin puuttumisen näkökulmasta. Viidennen ja kahdeksannen luokan laajan terveystarkastuksen kansallisessa esitietolomakkeessa (THL) tiedustellaan kaikilta oppilailta heidän mahdollisia kokemuksiaan kiusaamisesta eri ympäristöissä (koulu, koti, vapaa-aika, netti, ym.). Oppilaiden huoltajilta kiusaamisesta kysytään kaikkien laajojen terveystarkastusten yhteydessä eli 1., 5. ja 8. luokilla. Terveystarkastuksista saatua tietoa voidaan tarkastella ryhmä-, vuosikurssi-, koulu- tai oppilaitoksen toimipistekohtaisesti.

Häirinnän tunnistaminen

Ensimmäinen askel häirintään puuttumisessa on se, että tunnistetaan, mitä häirintä on. Häirintä tarkoittaa kaikkea asiatonta ja ei-toivottua käytöstä. Häirintää voi ilmetä erilaisissa muodoissa, kuten esimerkiksi ilmeinä, puheina, viesteinä, eleinä, kosketteluna, uhkailuna, pelotteluna tai yhteisöstä eristämisenä.

Laissa häirintä määritellään henkilön ihmisarvon loukkaamiseksi niin, että syntyy henkilöä halventava tai uhkaava ilmapiiri. Häirintä voi liittyä esimerkiksi henkilön sukupuoleen, ikään, etniseen tai kansalliseen alkuperään, kansalaisuuteen, kieleen, uskontoon tai vakaumukseen, mielipiteeseen, poliittiseen toimintaan, perhesuhteisiin, vammaan, terveydentilaan tai seksuaaliseen suuntautumiseen. Häirintä on yksi syrjinnän

muodoista ja voi olla joissain tapauksissa rikos. Esimerkiksi rasistiset vitsit tai seksuaalivähemmistöön kuuluvan koulukaverin nimitykset ovat häirintää.

Väkivallan tunnistaminen

Väkivallan tunnistaminen kouluissa on edellytys sille, että ongelmiin voidaan puuttua ajoissa ja tarjota apua niille, jotka sitä tarvitsevat. Opetushenkilöstön ja oppilaan välisen suhteen molemminpuolinen arvostus ja luottamus auttaa väkivaltakokemusten tunnistamista. Arjessa läsnä olevilla opettajilla on mahdollisuus havainnoida oppilaita ja opiskelijoita kouluyhteisön jäsenenä sekä verrata heidän käytöstään ikätovereihin ja nuoren aiempaan käytökseen.

Kokemus väkivallasta on nuorelle usein häpeällinen ja hän helposti syyllistää tapahtuneesta itseään. Nuoret, joilla erityyppiset väkivaltakokemukset ovat kasautuneet, ovat riskissä uusille väkivaltakokemuksille. Väkivaltaa kokeneen tai sitä tehneen nuoren käytös saattaa muuttua äkillisesti: esimerkiksi oppilas alkaa käyttäytyä aggressiivisesti tai koulupoissaolot lisääntyvät. Sen sijaan pidempiaikaisten väkivallan kokemusten yhteyttä koulussa ilmeneviin vaikeuksiin on vaikeampi tunnistaa. (THL)

6 Puuttuminen

Kaikkiin kiusaamisen, häirinnän ja väkivallan muotoihin ja ilmiöihin tulee puuttua, jotta tilanne saadaan päättymään. Mitä varhaisemmassa vaiheessa lapsen kehitykselle haitallisiin ilmiöihin päästään puuttumaan, sen parempi. Vaikka tilanne ei täyttäisi kiusaamisen, häirinnän tai väkivallan merkkejä, mutta samalle oppilaalle tapahtuu usein selvittelyä vaativia tapahtumia, niin on syytä konsultoida esimerkiksi koulukuraattoria asiassa. Tilanteisiin puuttuminen ei ole vain yksittäisen opettajan tehtävä, vaan se vaatii koko kouluyhteisön ja usein myös eri viranomaisten yhteistyötä.

Ammattilaisilla on velvollisuus toimia, tehdä tarvittavat ilmoitukset ja ohjata oppilas avun piiriin. Sekä uhri että tekijä tarvitsevat yksilöllistä tukea sekä tarvittavien palveluiden piiriin ohjaamista ja muita toimenpiteitä. On tärkeää myös ymmärtää kiusaamisen ja väkivallan taustalla olevat syyt, kuten oppimisen haasteet tai sosiaaliset vaikeudet, jotta apu voidaan kohdentaa oikein. Koulun toimintakulttuurin tulee tukea jokaisen koulun henkilöstöön kuuluvan velvollisuutta ja rohkeutta puuttua kiusaamis-, häirintä- ja väkivaltatilanteisiin. (OPH)

Tilanteisiin puuttumisella tarkoitetaan sitä, miten opettajat toimivat, kun tapaus tulee koulussa ilmi ja miten he keskustelevat kiusaamiseen, häirintään tai väkivaltaiseen tekoon osallisena olleen oppilaan kanssa tilanteen ratkaisemiseksi. Koska tilanteet, niiden taustat ja syyt ovat moninaisia, on tärkeää pysähtyä miettimään ja selvittämään, mistä on kyse. Vasta tämän pohdinnan jälkeen valitaan, mitä puuttumisen keinoja otetaan käyttöön. Käytössä voi olla yhtä aikaa useampi keino, esimerkiksi kurinpitotoimena kasvatustalkustelu, tilanteen selvittäminen aikuisjohtoisesti sekä opiskeluhoillon tuki.

Puuttumisen malli

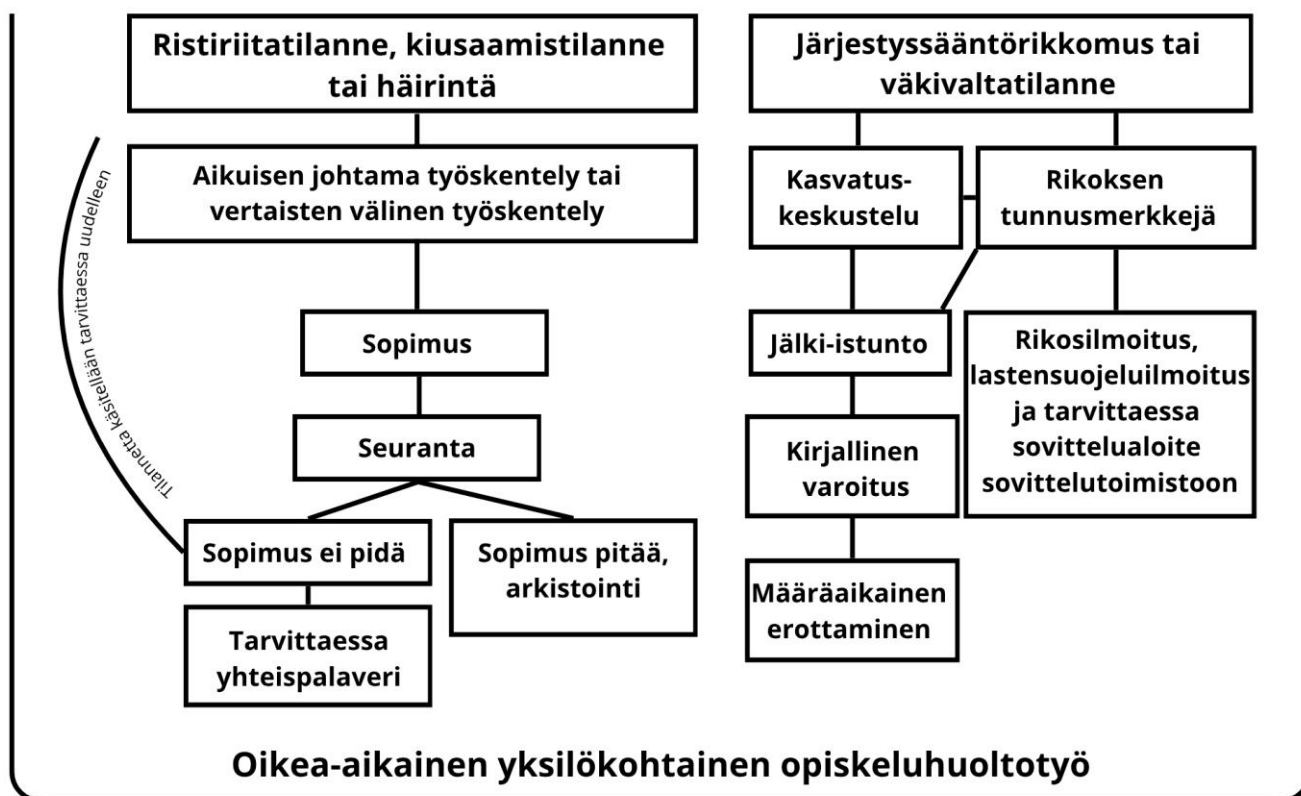
Puuttumiseen tulee luoda toimintamallit, ja niistä on tärkeää viestiä myös oppilaille ja huoltajille, jolloin tietoisuus toimintamalleista voi osaltaan ehkäistä kiusaamista, häirintää ja väkivaltaa. Pelkästään tai pääosin

rankaisemiseen perustuvat puuttumiskeinot on todettu vaikutuksiltaan tehottomiksi. Välittömän reagoinnin, väliintulon ja tilanteiden selvittämisen lisäksi puuttuminen voi tarkoittaa myös esimerkiksi sitä, että opetuksessa otetaan käyttöön uusia pedagogisia ja didaktisia ratkaisuja, opetusryhmä jaetaan pienempiin yksiköihin, oppilaalle annetaan tukitoimia, tai henkilöstöä lisätään opetusryhmiin ja välitunneille. Käyttäytymisen myönteistä kehittymistä huomioidaan positiivisesti kannustaen. (OPH)

Tässä kuvattu malli on yksi esimerkki siitä, millainen koulujen puuttumisen malli voi olla. Monella koululla on jo olemassa olevia hyväksi havaittuja malleja. Jokaisen koulun on varmistettava, että kaikki tässä esimerkkimallissa kuvatut kohdat löytyvät koulun puuttumisen mallista.

Pysähdy, selvitä ja valitse sitten käytettävät keinot

keinoja voi käyttää myös rinnakkain



Ristiriitatilanne, kiusaamistilanne tai häirintä

Oppilaiden kanssa on hyvä keskustella siitä, mitä ristiriidat ja kiusaaminen tarkoittavat. Ristiriidat ja kiusaaminen ovat eri asioita. Ristiriitatilanteessa kumpikaan osapuoli ei ole altavastaajan asemassa, kun taas kiusaamista voidaan kuvata vallan tai voiman väärinkäyttönä, jossa osapuolten roolijako ja keskinäiset voimasuhteet ovat epätasaiset ja kiusaamisen kohteella on vaikeuksia puolustautua. Joskus ristiriitatilanteen ja kiusaamisen erottaminen on niin oppilaille kuin ai-kuisille vaikeaa. Kiusaamistilanteen ratkaiseminen on aina aikuisten vastuulla. Keskiössä on kuitenkin oppilaiden oma osallisuus.

Häirintää on esimerkiksi rasistinen, homofobinen tai vammaisvihamielinen kiusaaminen. Häirintä voi olla loukkaavaa suullista kommentointia, mutta sen ei tarvitse olla suullista: myös loukkaavat tai uhkaavat kuvat, tekstit ja symbolit voivat olla häirintää. On tärkeää viestiä häirintää kokeneelle selvästi, että häirinnän

lopettamiseksi tehdään kaikki mahdollinen. Koulu syyllistyy syrjintään, jos se laiminlyö velvollisuutensa ryhtyä toimiin tiedossa olevan oppilaaseen kohdistuvan häirinnän poistamiseksi. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu)

Kouluilla on käytössä erilaisia toimintamalleja tilanteiden käsittelyyn. Tehokkailla kiusaamisen vastaisilla ohjelmilla on tiettyjä ominaisuuksia, jotka erottavat ne muista. Näitä tekijöitä ovat: ohjelman intensiivisyys, pitkäkestoisuus, systemaattisuus kiusaamiseen puuttumisessa sekä vanhempiin vaikuttaminen. Kiusaamista vähennetään tehokkaasti toimimalla samanaikaisesti usealla eri tasolla: koulun, luokan, perheen ja oppilaan.

Aikuisten johtamaa työskentelyä käytetään silloin, kun oppilaiden väliset ristiriidat tai kiusaamistilanne vaativat aikuista. Vertaisten välisessä työskentelyssä koulun vertaissovitteluoppilaat ratkovat pienet ristiriitatilanteet vertaissovittelun keinoin. Jos koulussa ei ole vertaisten sovittelutoimintaa, käytetään tilanteissa aikuisten johtamaa työskentelyä. Häirintään liittyvä kiusaaminen käsitellään aina aikuisjohtoisesti. Nämä keskustelut kirjataan koulun oman toimintamallin mukaisesti asiakirjoihin ja tarvittaessa tuntimerkintänä Wilmaan. Päättäneen käsittelyn jälkeen asiakirjat arkistoidaan, arkistointiaika on perusopetus + 10 vuotta.

Aikuisjohtoisessa työskentelyssä keskustelu oppilaan kanssa voidaan järjestää kasvatuskeskusteluna, kun esiin tulee turvallista opiskeluympäristöä uhkaava asia kuten kiusaaminen. Tällöin oppilaan voidaan edellyttää osallistuvan keskusteluun. Aikuisten johtamaa työskentelyä toteuttavat koulun opettajat tai rehtori työparina.

Oppilaan kanssa käydään tapahtunutta keskustellen läpi. Keskustelu on hyvä käydä jokaisen osallisen kanssa erikseen. Lisäksi jos kiusaajia on useampia, on perusteltua keskustella myös yhdessä kaikkien kiusaajien kanssa. Tarvittaessa voidaan hankkia taustatietoa tilanteen selvittämiseksi myös muilta toimijoilta. Tavoitteena on muutos toiminnassa. Keskustelut kirjataan.

Selvittäminen käynnistyy kuulemalla kiusatun kuvaus tapahtuneesta: millaisesta kiusaamisesta on kysymys, milloin ja missä sitä on tapahtunut, ketkä ovat siihen osallistuneet ja keitä tilanteessa oli paikalla. Jos kiusaamisesta on olemassa todisteita kuten some-, teksti tai sähköpostiviestejä, pitää ne säilyttää. (OPH) Ohjeista oppilasta ja huoltajaa säilyttämään ne. Tarvittaessa konsultoi poliisia ja lastensuojelua.

Kiusattu oppilas tarvitsee varmuuden siitä, että aikuiset puuttuvat tilanteeseen ja keskustelun tavoitteena onkin lisätä hänen turvallisuudentunnettaan. Joskus kiusaamistilannetta selvittävän aikuisen on paikallaan hankkia asiasta taustatietoja haastattelemalla paikalla olleita muita oppilaita tai koulun henkilöstöä. Kiusaamiseen osallistuneen oppilaan kanssa on suositeltavaa käydä erillinen keskustelu. Jos kiusaajia on useita, on hyväksyttävä todettu käytäntö käydä keskustelut yksitellen ja tiiviissä aikataulussa, jotta ne tulisivat oppilaille yllätyksenä eikä osallisten kertomusten yhteensovittaminen olisi mahdollista. Keskustelun tarkoituksena on tehdä oppilaalle selväksi, että kiusaaminen on koulun aikuisten tiedossa, sitä ei hyväksytä ja että tilannetta seurataan jatkossa. Keskustelun tavoite on, että oppilas sitoutuu lopettamaan kiusaamisen välittömästi. Se mitä keskustelussa sovitaan, kirjataan. Jos kiusaamisen osallistuneita on useita, on tarkoituksenmukaista tavata heidät myös ryhmänä. Yhteisen keskustelun tarkoituksena on vahvistaa yhdessä sopimukset, jotka yksittäisten oppilaiden kanssa on jo tehty. (OPH)

Keskustelujen jälkeen keskustelussa mukana olleet koulun aikuiset ovat yhteydessä koteihin. Ennen yhteydenottoa koteihin, aikuisilla on hyvä olla riittävästi tietoa tapahtuneesta sekä eri osapuolten näkemyksistä tilanteesta. Pienemmistä ristiriidoista yhteys kotiin voidaan tehdä Wilma-viestillä, isommista ristiriidoista ja kiusaamisesta yhteys otetaan puhelimitse. Koulun henkilökunnalla on velvollisuus ilmoittaa koteihin myös heidän tietoonsa tulleesta, koulumatkalla tapahtuneesta kiusaamisesta. Huoltajalle ilmoitettaessa, rehtorilla ja opettajalla on oikeus kertoa, keitä oppilaita kiusaamisepäily koskee eli sekä kiusaamisesta epäillyn että kiusatun

nimet. Puuttumistilanteet ja niihin liittyvät keskustelut huoltajien kanssa voivat olla vaativia ja opettaja tarvitsee niihin rehtorin ja koko kouluyhteisön tuen. (OPH) Yhteydenotto kirjataan.

Koska kiusaamiselle ilmiönä on ominaista toistuvuus, on suunnitelmallinen seuranta välttämätöntä sen lopettamisessa. (OPH) Keskustelussa sovitaan tilanteen seurantatapaamisen ajankohta. Seurantakeskustelu on hyvä pitää jokaiselle osalliselle erikseen. Tähän keskusteluun oman lapsensa osalta voi huoltaja halutessaan osallistua. Tieto tämän ajankohdasta ilmoitetaan koteihin edellä mainitussa yhteydenotossa. Seurantakeskustelu kirjataan.

Jos tilanne on seurantakeskustelun jälkeen loppunut, asian käsittely loppuu ja lomake arkistoidaan. Jos huoltaja ei ole ollut mukana, huoltajia tiedotetaan keskustelun sisällöstä. Jos seurantakeskustelussa todetaan tilanteen yhä jatkuvan, tiedotetaan huoltajia puhelimitse, ellei huoltajia ole ollut paikalla. Tilanne voidaan käsitellä kerran uudelleen samalla kaavalla. On tärkeää kuitenkin harkita lisätoimien ottamista käyttöön jo tässä vaiheessa, esimerkiksi kuraattorin konsultoiminen asiasta.

Koulun ulkopuolinen tuki

Mikäli kiusaamistilanne jatkuu tai muuttaa muotoaan ja koulun omat keinot tilanteen selvittämiseksi eivät tunnu riittäviltä, voi tilanteesta konsultoida Ankkuritiimiä tai Pohjois-Savon sovittelutoimistoa matalalla kynnyksellä. Tapaukset, jotka tapahtuvat koulun ulkopuolella, mutta heijastuvat kouluarkeen, voidaan ohjata sovittelutoimistoon. Tällöin ohjataan oppilaiden huoltajia tekemään sovittelualoite. Sovittelutoimistosta annetaan apua myös siihen, onko tapaus sellainen, jonka voi oppilaan ja huoltajan suostumuksella ohjata heille.

Järjestyssääntörikkomus tai väkivaltatilanne

Kasvatukselliset ja kurinpidolliset- sekä turvaamistoimenpiteet

Kasvatuksellisina ja kurinpidollisina toimina sekä turvaamistoimenpiteinä käytetään vain perusopetuslaissa mainittuja keinoja, eikä koulu voi määrätä lakiin perustumattomia kasvatuksellisia tai kurinpidollisia toimia. Kaikki perusopetuslain mukaiset kasvatukselliset ja kurinpidolliset toimet sekä turvaamistoimenpiteet ovat lähtökohtaisesti käytettävissä tekijästä tai teosta tai laiminlyönnistä riippumatta.

Kasvatuksellisten ja kurinpidollisten toimien sekä turvaamistoimenpiteiden käyttöä harkitaan aina tapauskohtaisesti ja arvioidaan, milloin niiden käyttö on pedagogisesti tai turvallisuuden näkökulmasta perusteltua. Kasvatuksellisia ja kurinpidollisia toimia ja turvaamistoimenpiteitä harkittaessa huomioidaan oppilaan ikä ja kehitystaso. Jälki-istunnon, kirjallisen varoituksen tai määräaikaisen erottamisen määräämistä alkuopetuksen oppilaalle harkitaan tarkoin. Pedagogiset keinot tai kasvatustilanteet ovat monessa tilanteessa toimivampi tapa puuttua oppilaan epäasialliseen tai epätoivottuun käyttäytymiseen.

Sääntöjen rikkomiseen johtaneet tapahtumat ja niiden taustat selvitetään perusteellisesti. Joskus yksittäisen oppilaan tekojen taustalta voi paljastua esimerkiksi pidempiä tapahtumaketjuja tai ristiriitatilanteita, joihin voi liittyä useampia asianosaisia tai avun ja tuen tarvetta. Kasvatuksellisia ja kurinpidollisia toimia sekä turvaamistoimenpiteitä määrättäessä oppilaan kanssa käydään läpi seuraamuksen määräämiseen johtaneet tapahtumat ja oppilaalle varataan aito mahdollisuus esittää näkemyksensä tapahtuneesta ja määrätystä seuraamuksesta.

Yhteistyö huoltajien kanssa on tärkeää ja heihin ollaan yhteydessä matalalla kynnyksellä. Huoltajia tiedotetaan rikkomuksesta tai laiminlyönnistä, heille varataan tarvittaessa mahdollisuus osallistua kasvatuskeskusteluun ja heitä kuullaan ennen kirjallisesta varoituksesta tai määräaikaisesta erottamisesta päättämistä.

Seksuaaliseen häirintään puuttuminen

Seksuaalisella häirinnällä tarkoitetaan sanallista, sanatonta tai fyysistä, luonteeltaan seksuaalista ei-toivottua käytöstä. Seksuaalinen häirintä loukkaa henkilön psyykkistä tai fyysistä koskemattomuutta luomalla uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai ahdistava ilmapiiri.

Seksuaalinen häirintä voi ilmetä esimerkiksi seuraavin tavoin:

- seksuaalisesti vihjailevat eleet tai ilmeet
- epäasialliset seksuaaliset puheet tai kaksimieliset vitsit
- vartaloa, pukeutumista tai yksityiselämää koskevat seksuaaliset huomautukset tai kysymykset
- epäasialliset seksuaaliset sisällöt, viestit, kuvat tai videot eri sosiaalisen median kanavissa
- sukupuoliyhteyttä tai muuta sukupuolista kanssakäymistä koskevat ehdotukset tai vaatimukset

Mikäli oppilasta epäillään seksuaalisesta häirinnästä:

- tapahtumankulku selvitetään, kaikkia osapuolia kuullaan ja arvioidaan, onko häirintää tapahtunut sekä päätetään toimenpiteistä ja seurannasta
- häirintään syyllistyneelle opiskelijalle määrätään kurinpitoseuraamus
- jos asiassa epäillään rikosta, tehdään tutkintapyyntö poliisille.

Yhteistyö poliisin kanssa

Lähtökohtaisesti 1.-3.-luokkalaisten rikollisten tekojen käsittelyyn koulujen keinot ovat ensisijaisia. Tarvittaessa tulisi harkita matalalla kynnyksellä lastensuojeluilmoituksen tekemistä. Koulujen harkitessa kuitenkin rikosilmoituksen tekemistä, on hyvä arvioida oppilaan ikää, kehitystasoa ja mahdollisia erityisvaikeuksia sosiaalisissa suhteissa ja käyttäytymisessä. Teon arviointiin vaikuttaa laajempi kokonaisuus. Tärkeää on tarkastella muun muassa onko tekoon liittynyt pidempiaikaista toiselle vahingollista toimintaa (kiusaamista) tai muiden kanssa jatkuvia konflikteja, jotka ovat voineet myötävaikuttaa tapahtumaan.

Opetustoimen henkilöstöön kuuluvalla on salassapidon estämättä velvollisuus tehdä ilmoitus sekä lastensuojelulle että poliisille, jos on tehtävässään saanut tiedon, jonka perusteella on syytä epäillä lapseen

kohdistuvaa seksuaalirikosta tai tiettyjä henkeen tai terveyteen kohdistuvia rikoksia. Ilmoitusvelvollisuuden alainen rikos on esimerkiksi pahoinpitely, josta voi rangaistuksena seurata sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta. Ilmoitusvelvollisuuden näkökulmasta ei iällä ole merkitystä, vaan teko ratkaisee. Poliisilta voi aina kysyä näkemystä siitä, onko tietoon tullut teko ilmoitusvelvollisuuden alainen.

Tärkeää on huomioida, että vaikka ilmoitusvelvollisuus poliisille koskee vain tietynlaisia rikoksia, opetustoimen henkilöstöä koskee lastensuojeluilmoitusvelvollisuus, joka on huomattavasti laajempi.

Kiireellisissä tilanteissa ainoa väylä on soittaa hätäkeskukseen (112) nopeimman avun saamiseksi. Tehtävät ohjautuvat lähimmälle poliisipartiolle. Tällaisia tapauksia ovat:

- Käynnissä on toisten henkeä, terveyttä tai turvallisuutta vaarantava teko. Perehdy myös etukäteen oman koulusi turvallisuussuunnitelmaan.
- Oppilas tuo kouluun aineen tai esineen, jonka hallussapito on kiellettyä. Esimerkiksi huumausaineeksi epäillyt aineet.
- Kouluun, oppilaaseen tai henkilökuntaan kohdistuu uhkaus, mikä vaatii välittömiä toimenpiteitä. Esimerkiksi sosiaalisessa mediassa tai opetustilanteessa esitetty uhkaus vakavasta väkivallasta.

Poliisin tulee tällaisissa tilanteissa aloittaa esitutkinnalliset toimenpiteet välittömästi.

Lisätietoa poliisin kanssa tehtävästä yhteistyöstä löydät [Poliisin ja koulujen yhteistyö - milloin ja miten yhteys poliisiin -oppaasta](#). Ankkuritiimin yhteystiedot: sähköposti: ennaltaestava.pohjois-savo.ita-suomi@poliisi.fi, neuvontapuhelin: 050 468 7436.

Yhteistyö sovittelutoimiston kanssa

Rikos- ja riita-asiain sovittelulla tarkoitetaan maksutonta palvelua, jossa rikoksesta epäillylle ja rikoksen uhrille tai riita-asian osapuolille järjestetään mahdollisuus puolueettoman sovittelijan välityksellä kohdata toisensa luottamuksellisesti, käsitellä riidasta tai rikoksesta sen uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyrkiä omatoimisesti sopimaan toimenpiteistä niiden hyvittämiseksi.

Sovittelulla ei ole alaikäraja, joten sovittelu soveltuu hyvin myös alle 15-vuotiaiden aiheuttamiin vahinkoihin. Myös alle 15-vuotiaat ovat vahingonkorvausvelvollisia. Koulu voi halutessaan ohjata vahingonkorvauksia sisältävät tapaukset sovittelutoimistolle. On tärkeää, että lapsen ja nuoren tekemiin rikkomuksiin puututaan varhaisessa vaiheessa. Sovittelussa ovat aina mukana myös huoltajat.

Lasten ja nuorten asioita tulee sovitteluun useilla nimikkeillä, kuten lievä pahoinpitely, pahoinpitely, kunnianloukkaus, laiton uhkaus, ryöstö, näpistys, yksityisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen.

Koulu voi aina tehdä sovittelualoitteen yhtä aikaa rikosilmoituksen kanssa. Sovittelutoimisto on yhteydessä asiasta poliisiin. Samoin koulu voi olla matalalla kynnyksellä yhteydessä asioista sovittelutoimistoon. Etuna on nopeus puuttua asiaan.

Sovittelualoite

Rikos- ja riita-asiaa koskevan sovittelualoitteen voi tehdä:

- alaikäisen huoltaja
- riidan osapuoli
- rikoksesta epäilty
- rikoksen uhri
- poliisi- tai syyttäväviranomainen tai muu viranomainen (esim. sosiaalityöstä tai koulusta)

Sovittelualoitelomake löytyy www.sovittelu.fi/pohjoissavo -sivustolta. Aloitteeseen on hyvä kirjata tarkat tiedot osallisista (osoite, hetu ja puhelinnumero) ja huoltajista sekä kuvailla tapahtumaa.

Sopimus

Sopimukseen kirjataan mistä on keskustelu, mahdolliset hyvitykset ja miten sopimuksessa sovittuja asioita seurataan. Hyvityksiä voivat olla esimerkiksi rahakorvaus, työkorvaus ja käyttäytymissopimus. Käyttäytymissopimuksen kohdalla olisi toivottavaa, että koulu olisi seurannassa mukana.

Yhteistyö sosiaali- ja terveystieteiden, perhekeskuksen ja lastensuojelun kanssa

Opiskeluhuollon menettelytavat yksittäisen oppilaan asiassa sovitaan aina tarpeiden ja toiveiden mukaiseksi. Tarvittaessa tehdään yhteistyötä muiden sosiaali- ja terveystieteiden kanssa joko konsultoiden tai ohjaamalla oppilas eteenpäin hänen tarvitsemaansa palveluun.

Näin toimitaan myös silloin, kun oppilaan kiusatuksi tulemisen kokemukset synnyttävät tai pahentavat hänen oireiluaan tai oppilaan pahoinvointi ilmenee muiden kiusaamisena eikä kiusaamiseen puuttuminen ja mahdollinen opiskeluhuollon tuki tilanteessa ole riittävää.

Yksi tällainen yhteistyötaho on lapsiperheiden sosiaalipalvelut ja lastensuojelu. Ensisijaisesti pyrkimyksenä on kutsua sosiaalipalvelut mukaan kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön yksittäisen oppilaan asian eteenpäin viemiseksi yhdessä.

Perhekeskuksen neuvonnan ja ohjauksen puhelimeen voi ottaa yhteyttä, kun tarvitsee tietoa perhekeskusverkoston tarjoamista toiminnoista tai tarvitsee tukea lastensuojeluilmoituksen tekemiseksi.

[Perhekeskuksen neuvonta ja ohjaus - Pohjois-Savo](#)

Yhteydenoton sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen voi tehdä joko henkilö itse (esim. lapsen huoltaja) tai hänen suostumuksellaan toinen henkilö. Yhteystiedot: <https://pshyvinvointialue.fi/perhesosiaalityo-ja-sosiaaliohjaus>.

Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä tarvittaessa ilman lapsen tai perheen suostumusta, mutta mikäli mahdollista, pyritään keskustelemaan sen tekemisestä lapsen tai huoltajien kanssa.

<https://pshyvinvointialue.fi/lastensuojelun-avo-sijais-ja-jalkihuolto>.

7 Jälkihuolenpito

Kun kiusaaminen loppuu, toipumiseen tarvitaan tukea. Kiusaamisen, häirinnän tai väkivaltaisen käytöksen jälkeen on tärkeää miettiä sekä yksilö- että ryhmätason jälkihuolenpidon tarpeet. Tilanteesta on hyvä keskustella kollegan, kuraattorin tai psykologin kanssa sekä miettiä yhdessä tilanteeseen sopivat toimenpiteet ja niiden oikea-aikaisuus. On tärkeää huomioida kaikki osapuolet ja tarvittaessa myös ryhmätason työ. Kaiken työskentelyn lähtökohtana on se, että jokaisen pitää voida jatkaa arkeaan turvallisesti.

Opiskeluhoolto

Joskus kiusaamistilanteen päättymisen jälkeen sekä kiusattu että kiusaaja voi tarvita opiskeluhoollollista jälkihuolenpitoa. Tarvittaessa tehdään luokkatasoista yhteisöllistä opiskeluhoolto-työtä kiusaamisen jälkihuolenpitotyönä.

Jokainen lapsi ja nuori kokee kiusaamistilanteen omalla tavallaan. Kiusatuksi joutuminen ja toisen kiusaaminen ovat molemmat omanlaisiaan vakavia riskejä lapsen tai nuoren kehitykselle. Opiskeluhoollollisen tuen ja hoidon tarve on yksilöllinen ja edellyttää aina toimintatapojen tapauskohtaista harkintaa. Kiusaamis-, häirintä- ja väkivaltatilanteiden osapuolina olevilla oppilailla on oikeus tarvitsemaansa opiskeluhooltoon. Oppilaiden käytettävissä ovat kouluterveydenhuollon palvelut sekä psykologi- ja kuraattoripalvelut.

Oppilaan tai huoltajan suostumuksella kiusaamistilanteen aiheuttamaa opiskeluhoollollisen tuen tarvetta voidaan käsitellä moniammatillisessa asiantuntijaryhmässä. Perusopetuksessa opetuksen järjestäjän on myös huolehdittava siitä, että kurinpitorangeistuksen saaneelle oppilaalle sekä oppilaalle, jonka oikeus opetukseen on evätty, järjestetään tarvittava opiskeluhoolto.

Luokkakohtainen työskentely

Luokan sisäiset tai luokan oppilaisiin kohdistuneet ristiriita tai kiusaamistilanteet heijastuvat usein koko luokkaan. Luokkakohtaisella työskentelyllä voidaan vahvistaa ryhmän turvallisuuden tunnetta ja yhteisöllisyyttä. Käytännössä se voi olla erityistä huomion kiinnittämistä pari- ja ryhmätöiden kokoonpanoihin, vahvistettua puuttumista epäasialliseen käytökseen ja tunne- ja turvataitotuntien hyödyntämistä kaupungin tunne- ja turvataitokellon mukaisesti.

Luokkakohtaisen jälkihuolenpidon tueksi on luotu valmis kolmen kerran oppituntikonaisuus. Luokkakohtainen työskentely voi tuntua kuormittavalta ja työskentely on syytä tehdä työparina. Työpareja voi tiedustella oman koulun sisältä, esimerkiksi tunne- ja turva-taitovastaava, erityisopettaja tai opiskeluhoollon työntekijä tai koulun ulkopuolelta nuorisonohjaaja tai seurakunnan nuorisotyöntekijä voivat toimia työparina. Työpari sovitaan koululla tapauskohtaisesti.

Luokkakohtainen jälkihuolenpito – Korjaavan ryhmäyttämisen oppituntikonaisuus löytyy osoitteesta:
<https://tunnejaturvataitokello.kuopio.fi/kiusaamisen-hairinnan-ja-vakivallan-vastainen-tyo/jalkihuolenpito/>.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Selviydytään kiusaamisesta -toiminta

Mannerheimin Lastensuojeluliiton Järvi-Suomen piiri tarjoaa kiusaamisen jälkihoitoa Selviytyjät-vertaisryhmien kautta. Selviytyjät-ryhmät on tarkoitettu n. 12—21-vuotialle kiusaamista kokeneille nuorille, jotka kaipaavat vahvistusta sille, mitä kiusaaminen on heikentänyt. Tällaisia asioita voivat olla muun muassa sosiaaliset taidot, positiivinen minäkuva, kiusaamiskokemuksen herättämät tunteet ja ajatukset sekä omat vahvuudet. Selviytyjät-ryhmä on suljettu vertaisryhmä, johon mahtuu kerrallaan 6—8 nuorta. Ryhmässä tehdään erilaisia toiminnallisia harjoitteita ryhmäläisten ikätaso huomioon ottaen. Ryhmää ohjaa toiminnan työntekijä yhdessä koulutettujen vapaaehtoisten kanssa. Ryhmä kokoontuu 9—10 kertaa, aina puolitoista tuntia kerrallaan. Tapaamiset ovat ilta-aikaan ja koulun ulkopuolissa tiloissa. Kaikki ryhmään tulevat nuoret tavataan ensitapaamisen merkeissä ennen ryhmän alkua. Ryhmän keskiössä on vertaistuki.

Selviydytään kiusaamisesta -toimintaa on tarjolla myös alakouluikäisille. Selviydytään kiusaamisesta -toiminta järjestää Junior Selviytyjät-ryhmää 4.-6.-luokkalaisille lapsille. Junior Selviytyjät -ryhmän tavoitteena on tarjota tukea kiusaamista kokeneille lapsille ja auttaa heitä käsittelemään kiusaamiskokemustaan. Suljettu pienryhmä kokoontuu 5-6 kertaa ja tapaamisissa käsitellään kiusaamista eri näkökulmista toiminnallisten harjoitusten kautta. Teemoina ryhmätapaamisissa ovat mm. tunteiden käsittely, sosiaaliset taidot sekä itsetunto ja minäkuva. Koko perheelle tarjotaan tukea yhteisten alkua- ja lopputapaamisten kautta. Junior Selviytyjiin otetaan kerrallaan 4-6 lasta. Ryhmä kokoontuu viisi kertaa, aina puolitoista tuntia kerrallaan. Kaikki ryhmäläiset tavataan huoltajansa kanssa sekä ennen ryhmää, että ryhmän jälkeen. Myös Junior Selviytyjissä toiminnan keskiössä on vertaistuki.

Selviydytään kiusaamisesta -toiminta tarjoaa myös yksilöohjausta. Yksilöohjaus on tarkoitettu niille nuorille, joille ryhmämuotoinen tuki ei jostain syystä sovellu. Tällaisia esteitä voivat olla esimerkiksi sosiaaliset haasteet tai liian pitkä matka. Yksilöohjausta järjestetään sekä etänä että kasvokkain. Yksilöohjausta voidaan järjestää 1—5 kertaa nuoren tarpeet huomioon ottaen. Teemat yksilöohjauksessa ovat samat kuin vertaisryhmissäkin.

Lisätietoa löydät: <https://www.nuortennetti.fi/kiusaaminen/selviytyjat/>.

8 Lähteet

Karvi, [Kiusaamisen vastaisten menetelmien arviointi – Seitsemän arviointiin valitun menetelmän käytettävyys, juurrutettavuus ja tuloksellisuus | Kansallinen koulutuksen arviointikeskus \(Karvi\)](#), Julkaisut 11:2023

Mannerheimin Lastensuojeluliitto, <https://www.mll.fi/>

Kuopion kaupungin perusopetuksen suunnitelmat: <https://peda.net/kuopio/oppilashuolto/suunnitelmat>

Opetushallitus, <https://www.oph.fi/fi/kiusaaminen-ja-vakivalta>

Opetushallitus, [Keskeisiä kysymyksiä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotilanteen arvioinnissa | Opetushallitus](#)

Opetushallitus, Oppaat ja käsikirjat 2020:3a, Kiusaamisen vastainen työ kouluissa ja oppilaitoksissa:
<https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/kiusaamisen-vastainen-tyo-kouluissa-ja-oppilaitoksissa>

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, [Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014 - ePerusteet](#)

Perusopetuslaki: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

Perusopetus ja lukiokoulutus - Oppilaiden ja opiskelijoiden tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma:
https://peda.net/kuopio/po/pt2/ajis/pjltjy:file/download/3684465d73dd4a4b191f2583d317b683aa415cba/Perusopetus_Lukio_Tasa_arvo_yhdenvertaisuussuunnitelma_KUOPIO.pdf

Poliisin ja koulujen yhteistyö - milloin ja miten yhteys poliisiin asiakirja 2024.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. (2025). Nuorten väkivallan ehkäisy -verkkokoulu. <https://verkkokoulut.thl.fi/>

Vanhempainliitto [Kymmenen-askelta Kirjauksista-käytäntöön 2023.pdf](#)

Yhdenvertaisuusvaltuutettu, <https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/>